

Проф. І. Ю. Робак

Харківський національний медичний університет
Кафедра суспільних наук

Вища медична школа Харкова — найстаріша в Україні

Сучасні процеси реформування медичної галузі вимагають усвідомлення історичного досвіду. Без вивчення історії становлення вітчизняної медицини неможливо вироблення новітньої теорії і практичної трансформації української моделі вищої медичної освіти.

Вища медична школа Харкова представлена сьогодні відомими освітніми закладами — Харківським національним медичним університетом, Харківською медичною академією післядипломної освіти, Харківським національним університетом імені В. Н. Каразіна (його медичним факультетом), Харківським інститутом медицини та біомедичних наук приватного Київського медичного університету, низкою коледжів міста і області.

А як же вона починалася? Коли і як були закладені підвалини цієї потужної української ВМШ?

Метою даної статті є відповісти на ці питання і довести, що харківська ВМШ була першою серед інших на теренах сучасної України, а, отже, є найстаршою.

При підготовці статті основними стали такі методи історичного дослідження, як історико-аналітичний, проблемно-хронологічний і порівняльно-історичний. Аналіз історичних фактів складає основу дослідження. Саме на ньому базується висновок. Проблема старшинства вищих медичних шкіл розглядається в хронологічному порядку. А самі вони порівнюються між собою.

Беззаперечно, що витоки харківської вищої медичної школи сягають початку XIX століття, а саме заснування 1804 року Імператорського Харківського університету. Всім нам відомо, що у його складі одразу по відкритті, відповідно до затвердженого імператором Олександром I Статуту, запрацювало «отделение, или факультет врачебных, или медицинских наук» [13 с. 8].

На повну силу факультет почав працювати далеко не одразу. Перші роки після відкриття університету

були присвячені створенню кафедр і навчально-допоміжних установ (кабінети, лабораторії, анатомічний театр тощо), комплектації їх професорсько-викладацьким складом і обслуговуючим персоналом, виданням університетською типографією перших праць на медичні теми та іншими організаційними заходами [2, с. 392—393; 10, Исторический обзор медицинского факультета Императорского Харьковского университета (1805—1905), с. 2]. Систематичного викладання на факультеті ще не здійснювалося. Хоча деякі дисципліни викладалися. Наприклад, викладання всім нам близької історії медицини розпочав вже 1807 року на кафедрі «веществословия, фармации и врачебной словесности» ординарний професор Г. Г. Корритарі (або Корритарі) [1, с. 67]. Георгій Георгійович Корритарі був слов'янином з Угорщини. Прибув на запрошення до Харкова наприкінці 1806 р. Зважаючи на його високий авторитет у наукових колах, одразу ж був обраний ординарним професором «врачебного веществословия». За тих часів це було досить рідким явищем: звичайно обирали спочатку екстраординарним професором. Професор Г. Г. Корритарі передчасно помер 1810 року, але викладання історії медицини в ІХУ не припинилося. Цю справу продовжив професор Людвиг Йосипович Ванноті, який читав курс історії медицини теж аж до самої смерті 1819 р. [10, Биографический словарь профессоров медицинского факультета, с. 1—2, 85].

Проте повернемося до Харківської вищої медичної школи взагалі. Систематичне викладання медичних дисциплін розпочалося в Харківському університеті 1811 року. Тоді на медичному відділенні (факультеті) значилося 16 осіб [Там само, с. 86]. А перший випуск лікарів з дипломами Харківського університету (9 осіб) відбувся 1815 року [1, с. 91; 9, с. 5].

Київський університет імені Св. Володимира був створений 1834 року, а медичний факультет в ньому відкрили 1841 року [11; 14, с. 84]. Імператорський

Новоросійський університет в Одесі започаткував свою діяльність 1865 року, а його медичний факультет відкрив свої двері для студентів тільки в 1900 році [12]. Тобто старшинство харківської вищої медичної школи в ПІДРОСІЙСЬКІЙ Україні ніколи не викликало жодних сумнівів.

Інша справа Західна Україна. Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького вважає початком своєї історії 1784 рік, коли за указом австрійського імператора Йосипа II у Львові було створено університет, де за статутом передбачався медичний факультет [5, с. 28; 7]. І цей факт не викликає заперечень. Проте подальша історія того медичного факультету, написана львів'янами, залишає питання і сумніви.

Так, львівські історики вважають, що наприкінці XVIII ст. на факультеті працювали знані європейські вчені-медики [3], які з 1786 р. до 1791 р. у повному обсязі налагодили навчальний процес [6, с. 16; 16, с. 121]. Кількість студентів складала, за даними Я. Ганіткевича та І. Шапіро, в 1789 р. солідну цифру в 56 осіб, а в 1790 р. — аж 92 особи [3; 15, с. 9]. Щоправда, надалі в цій самої праці І. Я. Шапіро наводить значно скромнішу цифру — 8 студентів у 1789—1790 рр [15, с. 10], а в іншій праці — 7 студентів у 1788 р. [16, с. 121]. Впродовж 1792—1796 років дипломи лікарів на медичному факультеті Львівського університету імені імператора Йосипа II начебто отримали 4 випускників [3; 15, с. 9]. Чому начебто? Тому що всі вищенаведені факти подаються без жодного посилання на історичні джерела. Їх немає у жодного з вищеназваних авторів. Зустрічається тільки одне посилання на офіційний австрійський часопис «Schlizers Staats-Anzeigen» («Державні вісті») за 1788 рік, № 12. Цитую слідом за І. Шапіро російською: «На медицинском факультете очень мало учеников. На всех курсах учится только 7 человек. Профессора бездарные, не имеют никакого значения в науке, отношения между ними очень плохие» [15, с. 9]. Погодьтеся, не дуже схвальний відгук.

Відсутність посилань на джерела львівські дослідники пояснюють відсутністю самих джерел. Мовляв, архіви Львівського університету Йосипа II безнадійно втрачені. Але ж, як відомо, і фонди Харківського університету обласного державного архіву було втрачено під час Другої світової війни. Проте ми спираємося на авторитетні дослідження істориків, які ці фонди вивчили раніше. І навряд чи хтось засумнівається в науковій добросовісності академиків Дмитра Багалія, Владислава Бузескула і Миколи Сумцова. А галицькі колеги в своїх твердженнях зовсім ні на кого не спираються. Ба більше, непрямі свідчення

про діяльність першого львівського медичного факультету напевно збереглися в державних архівах Австрії та Польщі, так само, як свідчення про діяльність медичного факультету ІХУ збереглися не тільки у спустошеному фонді № 667 Харківського університету Державного архіву Харківської області. Є ще фонди канцелярії Харківського губернатора, установ міністерства фінансів, органів управління державним майном, Харківського губернського статистичного комітету, громадських організацій, особові та інші того ж архіву [4], архіви міністерств і відомств Російської імперії, що зберігаються в державних архівних установах Москви та Санкт-Петербургу. В цих сховищах містяться певні відомості щодо медичного факультету Харківського університету. Так само має бути і стосовно Йосипинського університету. Звичайно, якщо діяльність медичного факультету у Львові за тих часів дійсно мала місце. Втім, про це ані пари з вуст львівських дослідників. А недоведені факти викликають природну недовіру. Адже без джерел — це не історична наука, а белетристика. Принаймні, в академічній багатотомній «Енциклопедії історії України» про медичний факультет Йосипинського університету Львова не міститься жодного слова.

Достеменно відомо, що 1805 року через геополітичні зміни, зумовлені наполеонівськими війнами, Львівський університет було перенесено до Кракова [8, с. 360].

Вдруге медичний факультет у Львові, вже в так званому Францовому університеті, відкрили тільки 1894 року, і перший випуск лікарів він здійснив під самий кінець XIX ст., чи то 1899, чи то 1900 року [3].

Будь-яка школа (зокрема й вища медична) відбувається тільки тоді, коли має власних випускників. Навіть якщо припустити, що ті 4 львівські випускники-лікарі кінця XVIII ст. насправді існували, то така цифра за сторіччя (до наступного випуску) ніяк не «тягне» на школу. Харківський університет на той час, коли у Львові тільки відновлявся медичний факультет, випустив вже тисячі лікарів. До 1894 року на медичному факультеті ІХУ вже склалися такі наукові школи: анатомічна, гістологічна, біохімічна, фізіологічна, патофізіологічна, хірургічна, акушерсько-гінекологічна, педіатрична, терапевтична, гігієнічна, психіатрична, мікробіологічна.

Отже, історичні факти переконливо доводять, що харківська вища медична школа найстаріша в Україні. Подальші розвідки в даному напрямі мають дослідити конкретний внесок кожної зі згаданих шкіл у розвиток вітчизняної медичної науки та вищої медичної освіти.

Список використаної літератури

1. Багалей Д. И. Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805—1905) / Д. И. Багалей, Н. Ф. Сумцов, В. П. Бузескул. — Х.: тип. Адольфа Дарре, 1906. — 344 с.
2. Багалій Дмитро Іванович. Вибрані праці. у 6 т. Т. 3. Опыт истории Харьковского университета (по неизданным ма-

териалам), ч. 1 (1802—1815 гг.) / НАН України. Ін-т укр. археогр. та джерелознавства ім. М. С. Грушевського (Харк. філ.), Харк. гуманітар. ун-т «Нар. укр. акад.», Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; Упоряд., голов. ред., вступ. ст. В. В. Кравченко; Редкол.: В. І. Астахова та ін.; Комент. Т. Г. Пав-

- лова; Пер. М. С. Лапіна та ін. — Х. : Вид-во НУА, 2004. — 1152 с.
3. Ганіткевич Я. Історичні етапи найстаршого в Україні Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького // *Онлайн-журнал НТШ*. — Режим доступу: <http://ntsh.org/content/ganitkevich-yaroslav-istorichni-etapi-naustarshogo-v-ukrayini-lvivskogo-nacionalnogo>.
  4. Державний архів Харківської області. Путівник (рукопис) / Автори-упорядники :
  5. Людмила Момот, Ольга Гнездо, Вікторія Резнікова та ін. — Харків, 2008. — 1022 с.
  6. Крыштопа Б. П. Высшее медицинское образование Украинской ССР / Б. П. Крыштопа. — Киев : Здоров'я, 1985. — 319 с.: ил. — Библиогр.: с. 305—317 (284 назв.).
  7. Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького : довідник — 2009 / [голов. ред. Б. С. Зіменковський]. — [4-е вид., оновл. та доопрац.]. — Львів : Наутилус, 2009. — 409 с.: ил. — Бібліогр.: с. 399—403 (53 назви) та в тексті.
  8. Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького. Офіційний веб-сайт. Історія [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://meduniv.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=46&Itemid=356&lang=uk.
  9. Львівський національний університет імені Івана Франка // *Енциклопедія історії України*: Т. 6. Ла - Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во «Наукова думка», 2009. - 790 с., С. 358—364.
  10. Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805—1905) / Под ред. проф. И. П. Скворцова и проф. Д. И. Багаля. Репр. изд. — Вступ. ст. С. М. Куделко. — Х. : «Издательство САГА», 2011. — V, 471, 314, XVI с., 18 л. портр.
  11. Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805—1905) / Под ред. проф. И. П. Скворцова и проф. Д. И. Багаля. — Х. : тип. «Печ. дело» кн. К. Н. Гагарина, 1905—1906. — V, 471, 314, XVI с., 27 л. портр.
  12. Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця. Стисла історія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nmu.ua/zagalni-vidomosti/istoriya/brief-history/>.
  13. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Офіційний сайт. Історія університету [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://onu.edu.ua/ru/geninfo/history>.
  14. Устав Императорского Харьковского Университета: 5 ноября 1804 г. / М. : Книга по Требованию, 2012. — 61 с.
  15. Ціборовський О. М. Медичний факультет Київського університету Святого Володимира та його факультетські клініки (до 175-річчя Київського медичного університету) / О. М. Ціборовський, В. М. Сорока // *Економіка і право охорони здоров'я*. — 2015. — № 2 (2). — С. 84—88.
  16. Шапиро И. Я. Очерки по истории Львовского медицинского института / И. Я. Шапиро ; под ред. Л. Н. Кузьменко. — Львов : Львов. гос. мед. ин-т, 1959. — 227 с. — Библиогр.: с. 219—225 (182 назв.).
  17. Шапиро И. Я. Страница истории медицинского образования на территории западноукраинских земель / И. Я. Шапиро // *Очерки истории высшего медицинского образования и научных школ на Украине* / под ред. В. Д. Братуся [и др.]. — Киев : Здоров'я, 1965. — С. 121—124.

Высшая медицинская школа Харькова — старейшая в Украине

Проф. И. Ю. Робак

Харьковский национальный медицинский университет

На основании анализа исторических источников, применяя проблемно-хронологический и сравнительно-исторический методы исследования, подвергая аргументированной критике оппонентов, автор убедительно доказывает, что первой реально сложившейся высшей медицинской школой на территории современной Украины была та, которая образовалась на медицинском факультете Императорского Харьковского университета. Киевская, Одесская и Львовская высшие медицинские школы сложились также в имперскую эпоху, но позже Харьковской.

Ключевые слова: высшая медицинская школа, медицинский факультет, Императорский Харьковский университет, Императорский университет имени Святого Владимира, Императорский Новороссийский университет, Львовский национальный медицинский университет имени Даниила Галицкого.

Kharkiv Higher Medical School as the Eldest in Ukraine

Prof. I. Yu. Robak

Kharkiv National Medical University

On the basis of historical sources, applying the problem-chronological and comparative-historical research methods, subjecting the opponents to a reasoned criticism, the author persuasively proves that the first really established higher medical school in the territory of modern Ukraine was one that had formed at the medical faculty of the Imperial Kharkiv University. The Kyiv, Odesa and Lviv higher medical schools formed also in the imperial age but later than the Kharkiv one.

Key Words: higher medical school, medical faculty, the Imperial Kharkiv university, the Imperial Kyiv University of Saint Vladimir, the Imperial Novorossiya University, the Danylo Halytskyi Lviv National Medical University.

Контактна інформація: Робак Ігор Юрійович — зав. кафедри суспільних наук ХНМУ, доктор історичних наук, професор. Просп. Науки, 50-А, кв. 7, Харків, 61072; +38057-707-73-47 (служб.), +38067-93-00-444; e-mail: robak@ukr.net.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2017 р.